

Historiasynteesi Suomen autonomian ajan maantieteestä

TIITTA, ALLAN (2015). The History of Geographical Studies in Finland 1809–1921. *The History of Learning and Science in Finland 1828–1918* 7b. 261 s.

Suomessa toimii kaksi tieteenharjoittajien yhteisöä, joiden jäseniksi tullaan kutsumismenettelyllä. Näistä vanhempi on Suomen Tiedeseura (*Societas Scientiarum Fennica, Finska Vetenskaps-Societeten*), joka on leimallisesti ruotsinkielisten tieteenharjoittajien yhteisö. Tämän seuran julkaisusarjoista maantieteilijöille tunnetuin on *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk*, joissa julkaistiin professori Paul Fågelbergin päätoimittajakaudella useita suomenkielisiä maantieteen väitöskirjoja. Nuorempi tieteenharjoittajien yhteisö, Suomen Tiedekatemia (*Academia Scientiarum Fennica, Finnish Academy of Science and Letters*), taas on korostuneesti suomenkielisten tieteenharjoittajien yhteisö. Se on jakautunut osastoihin jäsenryhmineen, ja sen julkaisusarjoista maantieteilijöille tunnetuin on *Annales Academiae Scientiarum Fennicae* osa *Geologica–Geographica*.

Suomen Tiedeseura on viime vuosikymmeninä ottanut tehtäväkseen koota julkaisusarjaksi suomalaisen oppineisuuden historian Keisarillisen Helsingin Yliopiston ajalta eli vuosilta 1828–1918. Sarja on eräänlaista jatkoa Suomen ruotsinkielisen kirjallisuuden seuran 1800–1900-lukujen vaihteessa julkaisemalle kymmenosaiselle sarjalle *Åbo Universitets Lärdomshistoria*. Autonomian ajan suomalaista tiedettä esittelevä englanninkielinen sarja on kasvanut kaikkiaan 20-osaiseksi, ja alkaa olla lähes valmis. Viimeisten tieteenalaihistorioiden joukossa on saatu valmiiksi maantieteen osuus. Sitä ryhtyivät luonnosteamaan jo taannoin akateemikko Olavi Granö ja kulttuurimaantieteen dosentti Allan Tiitta. Granö ei ehtinyt ennen poismenoaan syventyä tarkemmin tähän työhön, joten toteutus jäi kokonaan Tiitan tehtäväksi.

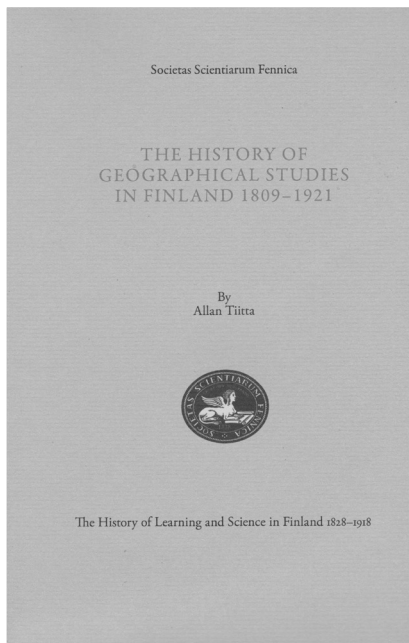
Kukapa olisi ollut soveliaampi Suomen autonomian ajan maantieteen historiallisen synteesin kirjoittajaksi kuin Allan Tiitta! Hänellä on maantieteilijän ja historioitsijan peruskoulutus sekä runsas kokemus tietokirjailijana historian alalta. Ennen muuta hän on laatinut kol-

me asianomaiselle tarkastelu-periodille asettuvaa monumentaalista teosta. Näistä ensimmäinen on turkulaisen Porthan-seuran julkaisema *Henrici Gabrielis Porthanin Opera Omnia* osa XIII, Porthanin maantiede (2007). Tiitta kirjoitti teokseen laajan johdannon Porthanin maantieteestä ja koosti yhdessä Toivo Viljamaan kanssa teokseen Porthanin maantieteelliset kirjoitukset. Toinen Tiitan suurteos on *Bidrag till Kännedom av Finlands Natur och Folk* -sarjassa julkaistu *Harmaakiven maa – Zacharias Topelius ja Suomen maantiede* (1994). Zacharias Topeliusta suomalaisen maantieteen harrastajana ja edistäjänä käsittelevässä teoksessa Tiitta paneutuu perusteellisesti myös maantieteen kehitykseen ennen Topeliusta aina koulumaantieteen muotoutumisesta lähtien. Kolmas Tiitan perusteos on arvioitavan teoksen esittelemän tarkastelu-periodin jälkipuoliskolle asettava Johannes Gabriel Granön palkittu elämäkerta (2001).

Edellä kuvatuista lähtökohdista Tiitta on kyennyt toteuttamaan synteesin, josta ei arvostelun sijaa löydy. Hän aloittaa ulottamalla tarkastelunsa Mikael Agricolaan, varhaiseen koulumaantieteeseen sekä Turun Akatemian aikaan, jolloin maantieteellistä tietoa ja ajattelua kehitti esimerkiksi kasvitieteilijä ja tutkimusmatkailija Pehr Kalm. Autonomian aikaa edeltänyttä periodia luotaa myös perusteellinen jakso Porthanin maantieteestä. Tämän jälkeen Tiitta etenee 1980-luvun ideoiden ja merkkihenkilöiden myötä Topeliukseen ja hänen luentoihinsa Suomen maantieteestä.

Modernin yliopistomaantieteen syntyä Tiitta taustoittaa kuvaamalla saksalaisen yliopistomaantieteen muotoutumista Alexander von Humboldtin ja Carl Ritterin

näkemyksiä esitellen. Hän kuvaa myös pääosin saksalaisperäisten ajatusten suodattamista Suomeen täkäläisen yliopistomaantieteen varhaisten avainhenkilöiden, kasvimaantieteen dosentin Ragnar Hultin ja Suomen ensimmäisen maantieteen professorin Johan Evert Rosbergin, kautta. Kirjoittaja ei unohda myöskään koulumaantieteen reformia, kartoituksen kehitystä eikä varsinkaan suomalaista maineikasta teemakartoitusta, jonka kruununjalokiviä ovat edelleen *Suomen Kartaston* ensimmäiset laitokset.

Teoksen lopussa maantieteen näyttämölle astuu J. G. Granö, joka pyrki 1920-luvulla laatimaan hajanaiselle ja akateemiselta arvoltaan kyseenalaistetulle tieteenalalle oman systemaattisen menetelmä- ja käsiteperustan. Tuoreeltaan itsenäistyneessä valtiossa maantieteen rooliin ja organisoitumiseen vaikutti olennaisesti myös 1800-luvulla perustettujen suomalaisten maantieteellisten seurojen. Suomen Maantieteellisen Yhdistyksen ja Suomen Maantieteellisen Seuran yhdistyminen yhdeksi Suomen Maantieteelliseksi Seuraksi, joka otti tunnuskäsitteeseen *Viribus Unitis*, ”yhdistynein voimin”. Tiitta käsittelee näitä kehitysvaiheita sopivan tiiviisti ja kontekstualisoiden, ja maantieteen kehityksestä hahmotuu tarkka kokonaiskuva.

Tarkastelukauden synteessä Tiitan teos on hyvin käyttökelpoinen erinomaisena oppikirjana, jonka kartat ja kuvat tekevät helppolukuisiksi. Myös teoksen kirjallisuusluettelo ja loppuun laadittu henkilöluettelo ovat

maininnan arvoisia. Englanninkielisenä esittelynä teos on myös omiaan opettamaan kansainväliselle yleisölle Suomen maantieteen varhaisia maineikkaita vaiheita. Saamme olla kiitollisia sekä Allan Tiitalle että Suomen Tiedeseuralle tästä erinomaisesta yhteenvedosta autonomian ajan tieteenalastamme.

KIRJALLISUUS

- Tiitta, A. (1994). Harmaakiven maa – Zacharias Topelius ja Suomen maantiede. *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 147. 424 s.
- Tiitta, A. (2011). *Sinisten maisemien mies*. 541 s. SKS, Helsinki.
- Tiitta, A. & T. Viljamaa (2007; toim.). *Henrici Gabrielis Portahanin Opera Omnia* osa XIII. 387 s.

PENTTI YLI-JOKIPII